

SÆRTRYK AF
FRA NATIONALMUSEETS ARBEJDSMARKED

1953

Fig. 19. Sko med Vristkile. Rekonstruktionstegning af G. Girke efter Støvlepokal fra Stassfurt.

FOD-SKO ELLER HAAND-SKO

Af MARGRETHE HALD

I Egekisterne fra Bronzæalderen er undertiden fundet Rester af Sko, der desværre som oftest er saa stærkt destruerede, at deres Form ikke lader sig bestemme nærmere. Bedst bevarede er en Sko fra Mandsgraven i Jels¹⁾ og Kvindeskoene fra Skrydstrupgraven²⁾, og de er af den Art, som nordiske Forskere almindeligvis betegner som Hudsko³⁾, d. v. s. de bestaar af et Stykke Skind, som er bøjet op om Foden og fastholdt ved Hjælp af Snørelidser eller Remme. Til Skrydstrupskoene hører endvidere et Par Fodklude eller Ankelsvøb samt Rester af Græsser, der viser, at vi her til Lands i Oldtiden har brugt Hø som Fyld i Sko paa samme Maade, som Lapperne anvender Skohø den Dag i Dag.⁴⁾

De bedste Oplysninger om Oldtidens Fodtøj giver dog Mosefundene, som stammer fra en lidt senere Tid, idet Hovedparten tilhører den keltiske Jernalder.⁵⁾ Formerne varierer en Del, og nogle af Skoene har en ejendommelig Udposning af Forfodspartiet, som ikke kan gengives i en almindelig Mønstertegning, fordi Materialet er ude af Plan. Af en Undersøgelse, som Marcus Schnabel har foretaget i 1770'erne af de norske »fetasko« eller »fitskor« (af »fit = foten paa et skind«) fremgaar, at man paa dette Tidspunkt i Hardanger brugte Rensdyrenes eller Kvægets Bagbenshuder til Sko og tildannede dem paa den Maade, at den naturlige Udposning omkring Dyrets Hæl kom til at omslutte Menneskets Taa- og Forfodsparti.⁶⁾ Formodentlig er en Del af vore mosefundne Sko fremstillet paa samme Vis, hvilket kan være Aarsag til det ejendommelige i deres Facon. Fig. 20 viser en saadan Sko fra Rønbjerg Mose; den hvide Linie paa Skoens Overside følger en Sammensyning, som afgrænser et paa det nærmeste trekantet Felt, svarende til det skraverede Parti paa Snitmønstret Fig. 25a. Nu er det imidlertid klart, at det ikke kan have været et ubegrænset Antal Sko, man kunde tillade sig at anskaffe, hvis man kun vilde anvende Bagbenshuderne, og man har uden Tvivl tidligt ad kunstig Vej forsøgt at tildanne andre Dele af Dyreskindet saaledes, at de kunde yde lignende bekvemme Rumforhold for Foden, som dem Hæleskindet bød i Kraft af dets Natur. Fig. 21b, en Sko fra Naskapi-Indianerne i Labrador, illustrerer efter min Mening tydeligt, hvorledes en Sko af Rønbjerg-Typen maatte udformes, hvis den skulde omsættes til et Materiale som plant Skind eller Tøj.

Det trekantede Felt ovenpaa Foden er nu blevet til et selvstændigt Stykke, en Vristkile, medens Forfodspartiet ved Hjælp af en fin Plissering eller Rynkning danner en Pose eller Lomme, der erstatter Skindets naturlige Hulning. Fig. 21a viser, hvorledes det Snit, vi her behandler, endnu er kendeligt i Dekorationen paa en Sko fra Sioux-Indianerne, skønt denne Sko i sig selv betegner et mere fremskredet Stade, idet den har særskilt Saal. At Sko med Vristkile maa have været i Brug i Europa i forhistorisk Tid kan sluttes af Dekorationen paa de saakaldte Fodpokaler, som forekommer i Tyskland og kan dateres til Slutningen af Yngre Bronzealder eller tidlig Jernalder. Paa Foden er afmærket de for en Sko karakteristiske Linier, og man ser baade Vristkile, Folder i det tilføjede Taaparti og Bindebaand, som gaar under Svangen ligesom paa Skrydstrupskoen.⁷⁾ Det vides ogsaa, at en »Fitsko« svarende til den norske har været kendt i Amerika, thi i en Meddelelse fra 1894 hedder det: »... de østlige canadiske Indianere skærer Skindet fra Hælen paa Rensdyr og Elsdyr med Forlængelse op- og nedad til en raa 'Moccasin', kaldet botte sauvage.«⁸⁾

Paa Forhaand kunde man nu fristes til at antage, at Haandbeklædningen havde udviklet sig efter tilsvarende Linier som Fodtøjet, og herpaa tyder da ogsaa Ordet Handske, som er dannet af Haand (Hand) og Sko (tysk: Handschuh). Men forøvrigt tyder Betegnelsen Bælgvante paa en gammel Anvendelse af et naturligt lukket Stykke Skind, idet den primære Betydning af Bælg er afflaaet, uopskaaret Dyrehud. I denne Sammenhæng maa jeg minde om, at U. T. Sirelius nævner, at man i Finland forhen dannede Lufvanter af Handyrets Scrotum.⁹⁾

Spørgsmaalet om, hvorvidt man ogsaa ved Fremstilling af Haandbeklædning har søgt at efterligne et af Naturen selv formet Skind, faar staa hen; men et Faktum er det, at man netop hos Naskapi-Indianerne finder Vanter og Sko udformet ganske analogt. Sml. Fig. 21b og Fig. 23.

De usædvanlige gode Pladsforhold, Naskapi-Vanten giver Fingrene, synes at indbyde til Brug af et eller andet varmenende Fyld som Hø, Fjer e. l., svarende til, hvad der ifølge forskellige Beretninger bruges i Sko og Vanter af nogle Folk, der lever i kolde Distrikter. Åke Campbell siger herom: »Typologiskt-historiskt sett tillhör skohöet liksom handskhöet ett före spånad och vävnad liggande urkulturbruk med växter eller växtdelar till beklädnad.«¹⁰⁾

En udførlig Redegørelse for Vanter, der viser Slægtskab med Skoformer, maa her udelades; kun kan i Korthed bemærkes, at man blot ved et flygtigt Eftersyn af Etnografisk Samlings Udstillinger af Dragter fra de nordlige Distrikter af Asien og Nordamerika finder en Række Eksempler, bl. a. fra Iglulik-Eskimoer, Golder og Tunguser. Hos Samojederne har Vanterne endda faaet en særlig morsom Udformning, idet de fortsætter sig umiddelbart i Pelsens Ærmer.

Men naar den indbyrdes Lighed mellem Dragtstykker for Hænder og Fødder kan være saa stor, er det indlysende, at Forveksling i et fragmenteret arkæologisk Materiale let vil kunne finde Sted, og det er det, jeg formoder, der er sket ved Tolknings af et Stykke Tekstil, Fig. 22, som hører til et af vore kendte Egekistefund fra Bronzealderen, Mandsgraven fra Guldhøj. Det er sammensat af to Tøjstykker af forskellig Kvalitet og blev i sin Tid af Vilhelm Boye betegnet som »Snuden af en Sko«,¹¹⁾ en Tydning, som blev godtaget ved den i 1930'erne foretagne Nybehandling af Materialet, fordi den rent

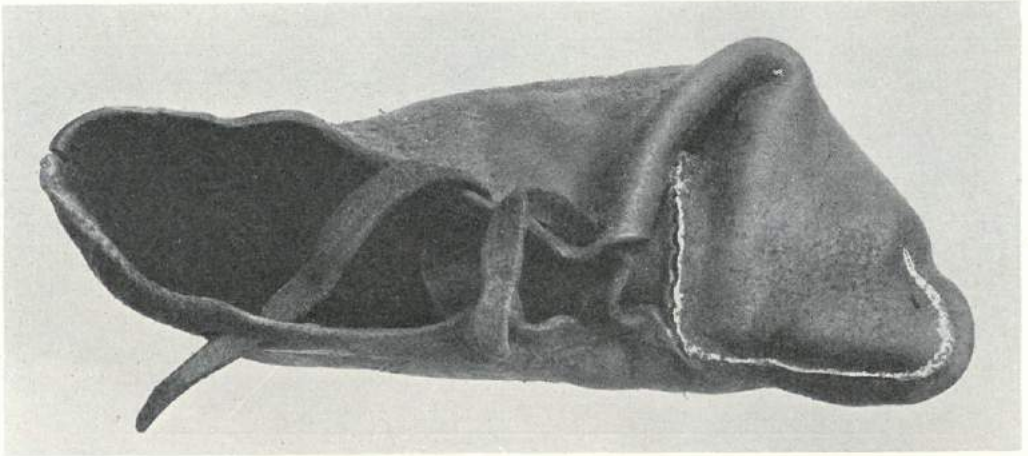

Fig. 20. Sko fra Rønbjerg Mose i Jylland.

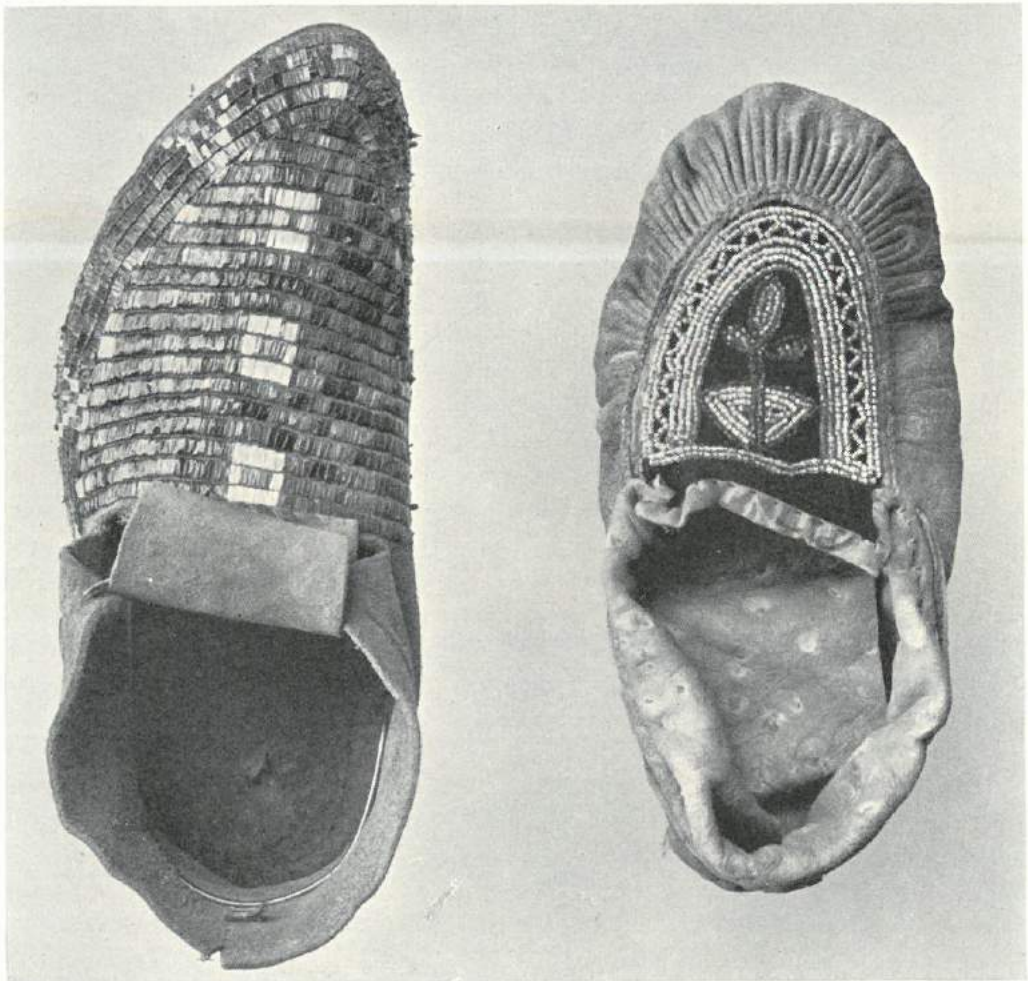

Fig. 21. Til venstre a: Mandssko med Saal fra Sioux-Indianerne. Til højre b: Sko med Vristkile og rynket Forparti fra Naskapi-Indianerne.

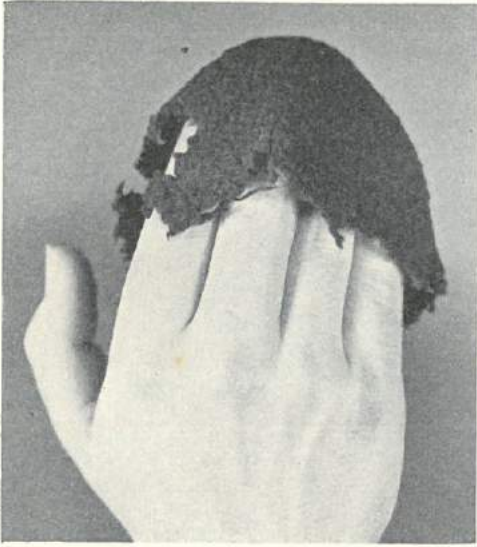

Fig. 22 a-b. Tekstilfragment fra Mandsgraven i Guldhøj. Ældre Bronzealder.

Fig. 23. Skindvante fra Naskapi-Indianerne.

Fig. 24. Skindvante fra Iglulik-Eskimoerne.

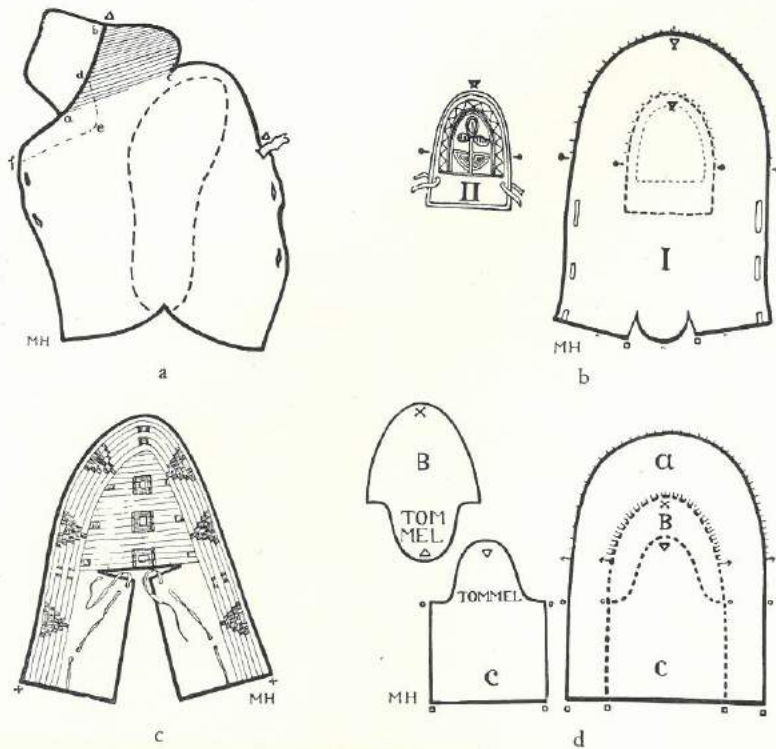

Fig. 25. Snitmonstre. — a: Sko fra Rønbjerg Mose i Jylland (Fig. 20). b: Sko fra Naskapi-Indianerne (Fig. 21 b). c: Overdel af Sko fra Sioux-Indianerne (Fig. 21 a). d: Skindvante fra Naskapi-Indianerne (Fig. 23).

umiddelbart virkede troværdig.¹²) Ved en ny Gennemgang af Fundberetningen ser jeg dog, at de arkæologiske Forhold ikke giver Holdepunkt for Opfattelsen af Stykket som Sko; det laa nemlig sammen med en Hue i Folderne af et Fragment af en Kappe ved Gravens Hovedende. Nu havde den døde ogsaa en Hue paa Hovedet, og den sammen med »Skofragmentet« henlagte Hue synes altsaa at være en ekstra Gave, en Reserve. Ved Kistens Fodende fandtes stærkt opløste Rester af et Par Hudsko, men der oplyses intet om Fodklude, idet Udgraveren er gaaet ud fra, at en Del tilstedeværende Tøjstumper stammede fra en og samme Kappe. De nu foreliggende, sparsomme Fragmenter giver desværre ikke Mulighed for en Bestemmelse af, fra hvilke Tøjer de kan hidrøre; men saa vidt jeg ser, er det ikke udelukket, at Fodklude kan have været medgivet; en Del vævet Tøj synes forøvrigt at være gaaet tabt. Men under alle Omstændigheder: hvis »Skofragmentet« nu virkelig er Resten af en Sko, saa maa ogsaa denne have været en ekstra Gave, en Reserve.

Spørgsmaalet bliver da, om Stykket selv har Egenskaber, der har gjort det egnet som Sko, og dertil maa jeg svare benægtende.

Først og fremmest taler Materialet derimod. Dette bestaar nemlig af et enkelt Lag ikke særlig kraftigt Uldtøj, som vilde være meget lidt modstandsdygtigt overfor det Slid, en Sko normalt maa udsættes for. Hertil kommer, at »Skoen«, i Fald den blev baaret i Overensstemmelse med de Traditioner, vi ovenfor har gjort os bekendt med, maatte

faa det smalle Parti som Vristkile og det bredere som Bund; men uheldigvis er det netop det sidstnævnte, der er af den mindst holdbare Kvalitet, og hermed mener jeg egentlig, at Sketeorien uhjælpelig er faldet.

Man kunde maaske nu tænke sig den Mulighed, at Stykket stammer fra en Fodbeklædning af en eller anden Art, som var bestemt til Brug indvendig i en Hudsko, selvom Taahætter, Indlægssaaler o. l. foreløbig ikke kendes fra vore Oldtidsfund. Men ogsaa mod en saadan Antagelse taler de nylig anførte Argumenter, og det gør tillige Stykkets Form. Dets Runding er nemlig højest i Midten, og hvis det var blevet baa-ret direkte paa Foden, vilde Stoffet sandsynligvis have taget Form efter denne, og Kurven være blevet højt i den Side, hvor Stortaaen har sin Plads. Ganske vist maa man regne med skiftevis Brug paa højre og venstre Fod; men deraf maatte jo følge en Udpresning til begge Sider, og deraf ses dog intet Spor.

Men nu en Handske da? Kan det være Fragmentet af en saadan, vi har for os? Ja — for denne Opfattelse bereder Formen i hvert Fald ingen Vanskeligheder; thi en Haand har jo som bekendt den længste Finger i Midten, og som Fig. 22a-b viser, passer Stykket ganske godt til en voksen Mands Haand. Ser man nu paa Snittet, d. v. s. den Del af Sømmen, som er bevaret, og sammenligner med Vanten, Fig. 23, maa man erkende, at Ligheden er slaaende, og der bliver saaledes overvejende Sandsynlighed for, at Guldhøjstykket er et Fragment af en Vante, tildannet paa lignende Vis som Skindvanten fra Naskapi-Indianerne.

Det siger imidlertid sig selv, at det absolute Bevis ikke kan skaffes, fordi Finger og Skaft mangler; men havde disse Dele været til Stede, drejede det sig jo blot om at indregistrere en Kendsgerning.

Nu kunde maaske nogen studse over, at vort ældste Handskefragment er af vævet Stof, som er et secundært Materiale i Forhold til Skind; men heri er intet mærkeligt; thi naar Egekistefundene har ydet et betydeligt Antal Dragtstykker af Tøj og ingen af Skind, er Aarsagen rimeligvis den, at Vævningen i Bronzealderen var en Nyhed og de med Taalmod og Omhu fremstillede Tøjer Tidens store Mode, det attraaede, som alene blev fundet værdigt til Klædninger for bedre Folk som Guldhøjmanden og hans Lige. Førøvrigt er det forlængst paavist,¹³⁾ at Materialeskiftet ikke har formaaet at udslutte de gamle Traditioner fra Skinddragtens Snit, og det har da ogsaa før vist sig frugtbart og metodisk forsvarligt at drage Sammenligninger mellem Oldtidsdragter af vævet Tøj og nyere Skinddragter, som er Bærere af gamle Traditioner. Den nye Tolkning falder saaledes nøje i Traad med de Synspunkter, som gennem Aarene har været ledende ved mine Undersøgelser.

¹⁾ Aarbøger 1938, S. 14 f. (Broholm). — ²⁾ Nord. Fortidsm. III (1939), S. 84 ff. (Broholm). — ³⁾ f. Eks. Scandinavian Archaeology 1937 S. 339 (H. Shetelig and Hj. Falk). Se ogsaa: The Celtic and Scandinavian Antiquities of Shetland (1904) S. 291 (G. Goudie). — ⁴⁾ Rig 1942, S. 103 (Å. Campbell). G. Hatt: Arktiske Skinddragter S. 46 ff. — ⁵⁾ Nord. Fortidsm. V (1950), S. 333 (M. Hald). — ⁶⁾ Marcus Schnabel: Hardangermaalet, Nye Saml. Kgl. Norske Videnskabers Selsk. Skrifter I (1874), S. 317. — ⁷⁾ N. F. III S. 88 (Broholm). Girke: Die Tracht der Germanen, Pl. 27—29. Jahresschr. f. die Vorgesch. d. sächs.-thür. Länder, VI, S. 106. — ⁸⁾ Smiths. Rep., U. S. A. Nat. Mus. 1894 p. 345 (O. T. Mason). — ⁹⁾ Sirelius: Finlands folkliga kultur, overs. af K. K. Meinander II (1933) S. 161. — ¹⁰⁾ Campbell: Anf. Skr. S. 103. Altwestnord. Kleiderkunde (1919) S. 89 (Hj. Falk). G. Hatt: Anf. Skr. S. 48. — ¹¹⁾ Boye: Egekister 1896, S. 73 ff. — ¹²⁾ Nord. Fortidsm. II (1935) S. 244, fig. 34. — ¹³⁾ Aarb. 1891, S. 110 (S. Müller), Nord. Fortidsm. II, S. 329 (Broholm). — Exempler paa omtalte Vantetype findes i Nationalmuseet i Helsinki (No. 7759 Syd Finland; A 2674 Vest Finland) og i Nordiska Museet (No. 105,521 Jämtland; 79,916 Jämtlands Lapm.).

FOOT SHOES AND HAND SHOES

By Margrethe Hald.

IN the oak-log coffins from the Danish Bronze Age, fragments of shoes¹⁻² of the kind generally designated by Scandinavian workers as hide shoes or skin shoes (*hudskór*)³ have occasionally been found. The bog finds, the majority of which originate from the Celtic Iron Age, have, however, contributed the largest share to our knowledge of the footwear of Antiquity in Denmark.⁵ The shapes vary. Some shoes present a bulging of the forefoot area like that of the Norwegian *fetasko* or *fitskor* (*fit* = foot of a skin) made of the skin of a reindeer's or cow's hindleg in the 1770's in Hardanger.⁶ The natural bag round the animal's heel provided a toe for the shoe. A similar kind of shoe seems to have been in use in North America. In 1894 O. T. Mason wrote: "The eastern Canadian Indians cut the skin from the heel of a caribou or moose with extensions above and below for the leg and the foot of a rude moccasin, called *botte sauvage*."⁷

It would, of course, be profitable if other parts of the animal skin could be used as well. A shoe from the Naskapi Indians in Labrador (fig. 21, right) in my opinion plainly illustrates how a shoe of the Rønbjerg type would have to be formed if made of e. g. a plane piece of skin or woven fabric (cf. figs. 20 and 21).

We find similar shapes of footwear among Eskimo and Siberian peoples. In the Indian shoe pictured in fig. 21a, which has a separate sole, the decoration indicates the original primitive fashion. The lower part of a so-called "boot-cup" (fig. 19) shows that shoes with instep gore and gathering over the forefoot area were known in Antiquity in Europe.⁸

It is natural to assume that handwear (*Handske, Handschuh*) has developed on the same lines as footwear. It is a fact that Naskapi Indians have mittens and shoes analogously formed (cf. figs. 21b and 23). As the similarity between handwear and footwear may be so great, a misinterpretation of fragmentary archaeological material may obviously occur. This is in my opinion the case with a piece of fabric from the man's grave at Guldhøj (Early Bronze Age), which has been regarded as the "toe of a shoe".¹¹⁻¹² This interpretation is not supported by the data in the report of the finding, and both the shape of the piece and the rather easily worn-out material of which it consists seem to me to militate against the hypothesis.

Can it be the fragment of a glove? As shown in fig. 22 the piece fits an adult man's hand fairly well.

Some readers will perhaps find it strange that our earliest fragment of a glove should be of a woven fabric, which is secondary in time to skin. It is probably due to the fact that in the Bronze Age woven fabrics were the great novelty, found worthy to yield

garments for better-to-do people, such as the Guldhøj man and his equals. It has been proved long ago that change of material could not extinguish the old traditions with regard to the cut of skin garments.¹³ It has previously been found profitable and justifiable to make comparisons between ancient garments of woven fabrics and modern skin garments, which are representatives of old traditions. The basis of the new interpretation is therefore actually the same as that on which my previous studies of garments have been made.